

Uchwała z dnia 2 września 2009 r.

II UZP 5/09

Przewodniczący SSN Jerzy Kuźniar (sprawozdawca), Sędziowie SN:
Bogusław Cudowski, Zbigniew Hajn.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 2 września 2009 r., w sprawie z wniosku Bogdana M. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w T. z udziałem zainteresowanego Towarzystwa Biblijnego i Traktatowego, Zarejestrowanego Związku Wyznania Świadków Jehowy w Polsce STRAŻNICA o wysokość emerytury, na skutek zagadnienia prawnego przedstawionego postanowieniem Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 8 kwietnia 2009 r. [...]

„Czy jest okresem składkowym w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 3a ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 162, poz. 1118 ze zm.) okres pozostawania duchownym przed dniem 1 lipca 1989 roku w sytuacji nieopłacania składek na ubezpieczenie społeczne duchownych po tej dacie z uwagi na niepodleganie temu ubezpieczeniu ?”

p o d j ą ł uchwałę:

Okres pozostawania duchownym przed dniem 1 lipca 1989r. nie jest okresem składkowym (art. 6 ust. 1 pkt 3a ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych - jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.) jeżeli po tej dacie nie były opłacane składki na ubezpieczenie społeczne osób duchownych z powodu niepodlegania temu ubezpieczeniu.

U z a s a d n i e n i e

Przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne powstało na tle następującego stanu faktycznego. Decyzją z dnia 18 kwietnia 2008 r.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w T. przyznał ubezpieczonemu Bogdanowi M. prawo do emerytury na podstawie art. 28 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm., dalej ustawa o emeryturach i rentach), od dnia 10 grudnia 2007 r., tj. od dnia osiągnięcia przez niego wieku 65 lat. Organ rentowy przyjął, że wnioskodawca udowodnił 20 lat i 7 dni okresów składkowych, nie zaliczając do okresów ubezpieczenia okresu od 1 września 1974 r. do 30 czerwca 1989 r., w trakcie którego ubezpieczony był duchownym - kaznodzieją pełnoczasowym w wyznaniu [...]. W odwołaniu od tej decyzji wnioskodawca domagał się zaliczenia wskazanego okresu do okresów składkowych.

Wyrokiem z dnia 25 lipca 2008 r. Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych we Włocławku zmienił zaskarżoną decyzję i przyznał wnioskodawcy emeryturę dochodzoną na podstawie art. 27 ustawy o emeryturach i rentach od dnia 10 grudnia 2007 r., tj. od dnia ukończenia przez niego 65 lat. Sąd Okręgowy zaliczył wnioskodawcy sporny okres do okresów składkowych i ustalił łączny staż ubezpieczeniowy na 34 lata, 10 miesięcy i 7 dni. Sąd Okręgowy wskazał, że przed dniem 1 lipca 1989 r. duchowni nie podlegali ubezpieczeniom społecznym, co jednak nie stoi na przeszkodzie zaliczenia im jako składkowych okresów pełnienia funkcji duchownych przypadających przed dniem wejścia w życie ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o ubezpieczeniu społecznym duchownych (Dz.U. Nr 29, poz. 156 ze zm.), która wprowadziła od dnia 1 lipca 1989 r. obowiązek ubezpieczenia społecznego duchownych, któremu podlegali duchowni Kościoła Katolickiego oraz innych kościołów i związków wyznaniowych, co znajduje uzasadnienie w art. 6 ust. 1 pkt 3a ustawy o emeryturach i rentach, mimo iż wnioskodawca nie opłacał składek na ubezpieczenie społeczne duchownych od 1 lipca 1989 r., gdyż jako kaznodzieja niepełnoczasowy nie miał, w rozumieniu jego prawa wyznaniowego, statusu duchownego podlegającego obowiązkowemu ubezpieczeniu społecznemu duchownych.

W apelacji od tego wyroku organ rentowy, zarzucając naruszenie prawa materialnego - art. 27 w związku z art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawy o emeryturach i rentach, wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie odwołania. Zakład Ubezpieczeń Społecznych w uzasadnieniu apelacji stwierdził, że służba wnioskodawcy jako osoby duchownej - kaznodziei pełnoczasowego zakończyła się z dniem 30 czerwca 1989 r. Zatem od 1 lipca 1989 r. wnioskodawca jako kaznodzieja niepełnoczasowy nie podlegał obowiązkowemu ubezpieczeniu duchownych i nie opłacał składek, co przesądza

dza o braku możliwości zaliczenia okresu od 1 lipca 1974 r. do 30 czerwca 1989 r. do okresów ubezpieczenia.

Rozpoznając apelację Sąd Apelacyjny w Gdańsku powziął wątpliwości prawne, którym dał wyraz w przedstawionym w trybie art. 390 § 1 k.p.c. zagadnieniu prawnym. W uzasadnieniu postanowienia z dnia 8 kwietnia 2009 r., Sąd ten między innymi wskazał, że w stanie faktycznym sprawy będącej przedmiotem rozpoznania niesporne było, że z dniem 1 lipca 1989 r. ubezpieczony nie był już, zgodnie z prawem wewnętrznym jego związku wyznaniowego i decyzją właściwej, zwierzchniej instytucji wyznaniowej, osobą duchowną o jakiej mowa w art. 1 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym duchownych i art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawy o emeryturach i rentach i nie podlegał z tym dniem z powyższego tytułu ubezpieczeniu społecznemu. Okres bycia przez ubezpieczonego od 1 lipca 1989 r. kasnodzieją niepełnoczasowym nie mógł być zaś uznany za składkowy w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 2 w związku z art. 195 pkt 8 ustawy o emeryturach i rentach. W ocenie Sądu drugiej instancji, brak jest jednak podstaw do dokonywania wykładni art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a tej ustawy w ten sposób, że nieopłacanie składek na ubezpieczenie społeczne po dniu 1 lipca 1989 r. z uwagi na niepodleganie po tej dacie temu ubezpieczeniu, wyklucza możliwość uznania za okres składkowy, podlegający zaliczeniu do stażu ubezpieczeniowego, okresu pozostawania duchownym przed dniem 1 lipca 1989 r. Przepis ten wskazuje, że warunkiem uznania za składkowy okresu niepodlegania ubezpieczeniu społecznemu przed powyższą datą jest uiszczanie składek za okres podlegania temu ubezpieczeniu, który jednakże rozpocząć się mógł dopiero z dniem 1 lipca 1989 r., w którym weszła w życie ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o ubezpieczeniu społecznych duchownych. W ocenie tego Sądu, powołany wyżej przepis nie zawiera jednakże precyzyjnego wskazania, czy jedyną możliwością uznania za składkowy okresu przed 1 lipca 1989 r. jest późniejsze podleganie ubezpieczeniu społecznemu, czy też możliwe jest również przyjęcie, że przewidziany w tym przepisie warunek opłacania składek nie dotyczy jednak okresu niepodlegania temu ubezpieczeniu z racji niespełnienia już przesłanek do jego podlegania. W odmiennym wypadku, jak podkreśla Sąd Apelacyjny, treść tego przepisu byłaby inaczej skonstruowana. W konsekwencji, Sąd ten stanął na stanowisku, że wymóg opłacania składek za okres ubezpieczenia społecznego duchownych zdaje się nie dotyczyć osób, które były duchownymi przed 1 lipca 1989 r., a które nie podlegały z tą datą ubezpieczeniu społecznemu osób duchownych, co zwalniało ich z obowiązku uiszczania składek na

powyższe ubezpieczenie. Tym samym uprawniony byłby wniosek, że w stosunku do takich osób możliwe jest zaliczenie okresu bycia przez nich duchownymi przed 1 lipca 1989 r. i uznanie tego okresu za składkowy, oraz że nie ma do nich zastosowania obowiązków opłacania składek na ubezpieczenie społeczne duchownych z racji niepodlegania temu obowiązkowi. Pozbawienie takich osób prawa do uznania za składkowy okresu bycia duchownym przed dniem 1 lipca 1989 r. tylko z racji niepodlegania już przez nich od tego dnia ubezpieczeniu społecznemu duchownych i nieopłacenia z tego tytułu składek nie wydaje się, zdaniem Sądu drugiej instancji, zamiarem ustawodawcy, którego celem przy tworzeniu regulacji zawartych między innymi w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a było „dowartościowanie przy ustalaniu prawa do świadczeń okresu niepodlegania temu ubezpieczeniu z uwagi na brak w tym okresie stosownych regulacji prawnych, będących wynikiem ówczesnego ustroju i przykładem niedającego się obecnie wytłumaczyć zaniechania legislacyjnego”. Nie wydaje się, by nie można było w takiej sytuacji - mając na uwadze przytoczone wyżej racje funkcjonalne i celowościowe - uznać za składkowy okresu bycia duchownym w rozumieniu ustawy o ubezpieczeniu społecznym duchownych przed dniem 1 lipca 1989 r. i przyjmować, że powyższy przepis dotyczy wyłącznie osób, które nadal są duchownymi, podlegającymi obowiązkowi ubezpieczenia społecznego i opłacającymi składki za okres podlegania temu ubezpieczeniu.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego możliwa jest jednak także odmienna wykładnia art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawy o emeryturach i rentach, zgodnie z którą warunkiem uznania za składkowe okresów pozostawania duchownym przed dniem 1 lipca 1989 r. jest późniejsze podleganie temu ubezpieczeniu i opłacanie składek za cały okres jego trwania. *A contrario* - zgodnie z taką wykładnią - wykluczona byłaby możliwość uznania za składkowe okresów pozostawania duchownym przed dniem 1 lipca 1989 r. w sytuacji nieopłacenia składek na ubezpieczenie społeczne duchownych z uwagi na niepodleganie przez osobę niebędącą już duchownym temu ubezpieczeniu. W ocenie Sądu Apelacyjnego, ze zwrotu „pozostawania duchownymi przed dniem 1 lipca 1989 r.” w powiązaniu ze zwrotem „pod warunkiem opłacania składek na ubezpieczenie społeczne za cały okres podlegania temu ubezpieczeniu” (który rozpocząć się mógł najwcześniej z dniem 1 lipca 1989 r.), może wynikać, że ustawodawca przewidział wyjątkową możliwość uznania za okres składkowy okresu zaliczonego do okresu ubezpieczenia społecznego duchownych, w którym nie istniało to ubezpieczenie, jedynie dla osób duchownych podlegających już z tego tytułu obowiązkowe-

mu ubezpieczeniu społecznemu duchownych, które opłacały nadto wymagane składki za okres podlegania temu ubezpieczeniu. Tym samym należałoby przyjąć, że jedynie osoby nadal będące duchownymi zachowują, jako mające wciąż ten sam przymiot prawny, możliwość zaliczenia okresu swojej posługi przed 1 lipca 1989 r. jako okresu składkowego pod warunkiem, jakim jest opłacanie składek na ubezpieczenie społeczne osób duchownych za okres podlegania temu ubezpieczeniu. Na taką wykładnię wskazywałaby wyjątkowość regulacji zawartych w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawy o emeryturach i rentach, zdających się przewidywać szczególne zasady w zakresie uznania za składkowe wymienionych w nim okresów przypadających przed dniem 1 lipca 1989 r. Zawarty w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawy o emeryturach i rentach zwrot „pod warunkiem opłacania składek na ubezpieczenie społeczne za cały okres podlegania temu ubezpieczeniu”, oznaczać może ustanowienie przez ustawodawcę warunku podlegania ubezpieczeniu społecznemu duchownych i opłacania za ten okres składek na powyższe ubezpieczenie oraz uznanie tej części przepisu za warunek *sine qua non* zaliczenia do okresów ubezpieczenia społecznego duchownych okresów pozostawania duchownymi przed dniem 1 lipca 1989 r. Powyższą interpretację omawianego przepisu wzmocnić może ustanowienie przez ustawodawcę wymogu opłacenia składek za cały okres podlegania ubezpieczeniu społecznemu duchownych. Zastrzeżenia jednakże budzi zasadność powyższego zabiegu legislacyjnego jako oznaczającego tylko jedną z sytuacji, w której możliwe jest zaliczenie do okresów ubezpieczenia i uznanie za składkowe okresów pozostawania duchownym przed dniem 1 lipca 1989 r. Niemniej możliwe jest również przyjęcie, biorąc pod uwagę racje systemowe i konstrukcję przepisów zawartych w art. 6 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach, że przepisy zawarte w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. b i w art. 6 ust. 2 pkt 16 tej ustawy, dotyczące uznania za składkowe okresów, w których było zwolnienie ustawowe od opłacania składki na obowiązkowe ubezpieczenie duchownych nie pozwalają na uznanie za składkowe - z pominięciem regulacji zawartych w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a, czy też regulacji zawartych w art. 21 ust. 2 pkt 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym duchownych - okresów bycia duchownym przed dniem 1 lipca 1989 r. bez spełnienia warunku podlegania temu ubezpieczeniu i uiszczenia składek za ten okres. W konsekwencji, można by przypuszczać, że ustawodawca nie przewidział możliwości uznania za składkowe okresów bycia duchownym przed dniem 1 lipca 1989 r. w razie niepodlegania temu ubezpieczeniu i nieopłacenia z tego tytułu wymaganych składek.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na wstępie trzeba przypomnieć, że okres pozostawania duchownym po dniu 1 stycznia 1999 r. jest tytułem obowiązkowego ubezpieczenia społecznego w zakresie ubezpieczenia emerytalno-rentowego, wynikającym z art. 6 ust. 1 pkt 10 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2007 r. Nr 11, poz. 74 ze zm.). Obowiązek ubezpieczenia w odniesieniu do osób duchownych powstaje z dniem przyjęcia do stanu duchownego i trwa do dnia wystąpienia z tego stanu (art. 13 pkt 10 tej ustawy). Okresami składkowymi są wobec tego okresy podlegania ubezpieczeniu, za objęte obowiązkiem opłacania składki jak i okresy, w których następuje zwolnienie z obowiązku opłacania składki.

Jako okres składkowy uwzględniony zostanie także okres opłacenia składek na podstawie ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o ubezpieczeniu społecznym duchownych, tj. okres od 1 lipca 1989 r. do 31 grudnia 1998 r. Podstawę prawną zaliczenia tego okresu stanowi art. 6 ust. 1 pkt 2 ustawy o emeryturach i rentach. Wliczeniu do stażu emerytalnego podlegają też okresy podlegania obowiązkowi ubezpieczenia społecznego duchownych, w których obowiązywało zwolnienie z opłacania składki. Zwolnienie z obowiązku opłacania składki ustawa o ubezpieczeniu społecznym duchownych (art. 30) przewidywała w odniesieniu do okresów prowadzenia działalności duszpasterskiej wśród Polonii, do okresów przebywania na misjach oraz do okresów pobierania zasiłku chorobowego. Okres objęty obowiązkiem ubezpieczenia społecznego jest okresem składkowym w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach.

Istota przedstawionego do rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego sprowadza się do konieczności dokonania wykładni art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawy o emeryturach i rentach, a w konsekwencji ustalenia, czy w odniesieniu do okresu posługi duchownej ustawa uznaje za okres ubezpieczenia nie tylko okres trwania obowiązku ubezpieczenia z tego tytułu, ale także okres pozostawania duchownym sprzed objęcia tych osób (duchownych) obowiązkiem ubezpieczenia społecznego. Wątpliwości dotyczą sytuacji posiadania okresu ubezpieczenia na podstawie ustawy o ubezpieczeniach społecznych duchownych, w której wstąpienie do stanu duchownego miałyby miejsce przed 1 lipca 1989 r., a wystąpienie z tego stanu po tej dacie.

Zgodnie z tym przepisem, okresami składkowymi są okresy pozostawania duchownymi przed dniem 1 lipca 1989 r., pod warunkiem opłacania składek na ubezpieczenie społeczne za cały okres podlegania temu ubezpieczeniu. Odwołanie się do opłacania składki za cały okres podlegania ubezpieczeniu społecznemu, jako warunku zaliczenia okresu wcześniejszego, może wywoływać trudności interpretacyjne co do treści tego warunku i możliwości zaliczenia okresu sprzed 1 lipca 1989 r. do okresu ubezpieczeniowego. Wątpliwości interpretacyjne przedstawione przez Sąd Apelacyjny, a wynikające z próby odkodowania normy prawnej w procesie stosowania wykładni literalnej, nie mają uzasadnienia w świetle wyników wykładni systemowej i funkcjonalnej omawianego przepisu. Przyjmując, że powyższy warunek wliczenia okresu pozostawania duchownym przed dniem 1 lipca 1989 r. do stażu ubezpieczeniowego przejęty został z ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o ubezpieczeniu społecznym duchownych (uchylonej z dniem 1 stycznia 2003 r. przez art. 61 pkt 6 ustawy z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, Dz.U. Nr 199, poz. 1673 ze zm.), należy dokonać analizy jego treści w rozumieniu tej ustawy. Ustawa ta obejmując ochroną ubezpieczeniową osoby duchowne, pozwalała duchownemu nabyć prawo do emerytury jeżeli posiadał staż ubezpieczeniowy wynoszący 20/25 lat składający się z okresów ubezpieczenia (art. 21 ust. 1) i okresów zaliczanych do okresów ubezpieczenia (art. 21 ust. 2). W katalogu okresów zaliczanych były między innymi okresy pozostawania duchownym przed dniem 1 lipca 1989 r., potwierdzone przez właściwe władze diecezjalne lub zakonne, pod warunkiem opłacania składek za cały okres podlegania obowiązkowi ubezpieczenia społecznego. Warto w tym miejscu odnieść się do art. 12 i 27 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz.U. Nr 29, poz.155). Pierwszy z nich uznaje za duchownych osoby ustanowione według przepisów wewnętrznych kościoła lub innego związku wyznaniowego, drugi zaś określa, że dokonanie zgłoszenia do ubezpieczenia, następuje „za pośrednictwem zwierzchniej instytucji kościelnej lub zakonnej”.

Uznając, że ustawa o emeryturach i rentach powtórzyła z ustawy o ubezpieczeniu społecznym duchownych warunek zaliczenia okresu przed 1 lipca 1989 r. do okresu ubezpieczenia posiadanego przez duchownego, należy tym samym przyjąć, że powiązała możliwość uwzględnienia tego okresu ze statusem osoby duchownej (posiadaniem tego tytułu ubezpieczenia). Gdyby ustawodawca miał zamiar uwzględnić ten okres niezależnie od posiadania (w dniu nabycia prawa) statusu osoby du-

chownej, to niewątpliwie umieściłby ten okres w katalogu okresów nieskładkowych. A zatem, należy przyjąć, że *ratio legis* omawianej regulacji zawartej w ustawie z dnia 17 maja 1989 r. o ubezpieczeniu społecznym duchownych było ułatwienie nabycia prawa do świadczeń (np. do emerytury) osobom stanu duchownego, które spełniały tę posługę także przed wejściem w życie ustawy wprowadzającej obowiązek ubezpieczenia społecznego dla duchownych. Nie był nią natomiast zamiar zwiększenia stażu emerytalnego osobom, które przestałyby podlegać tej ustawie przed osiągnięciem wieku emerytalnego („wyszły” ze stanu duchownego). Sformułowanie „pod warunkiem opłacania składek za cały okres podlegania obowiązkowi ubezpieczenia” oznacza, że okres pozostawania duchownym przed 1 lipca 1989 r. podlega zaliczeniu do okresu ubezpieczenia, jeżeli ubezpieczony w wyniku opłacania składki przez cały okres podlegania ubezpieczeniu, nabywał prawo do świadczenia (renty lub emerytury) na podstawie tej ustawy. Gdyby jednak dana osoba przestała być duchownym przed osiągnięciem wieku emerytalnego lub powstaniem inwalidztwa, przedmiotowy okres nie mógłby być zaliczony jako okres ubezpieczenia na podstawie ustawy o ubezpieczeniu społecznym duchownych do tzw. stażu „ogólnego”, uzasadniającego nabycie prawa do emerytury w systemie powszechnym.

W świetle powyższego należało uznać, że zawarty w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawy o emeryturach i rentach zwrot „pod warunkiem opłacania składek na ubezpieczenie społeczne za cały okres podlegania temu ubezpieczeniu”, oznacza ustanowienie przez ustawodawcę warunku podlegania ubezpieczeniu społecznemu duchownych i opłacania za ten okres składek na powyższe ubezpieczenie oraz uznanie tej części przepisu za warunek *sine qua non* zaliczenia do okresów ubezpieczenia społecznego duchownych okresów pozostawania duchownymi przed dniem 1 lipca 1989 r. Taka interpretacja przepisu eliminuje więc możliwość zaliczenia do okresów ubezpieczenia okresu sprzed 1 lipca 1989 r., jeżeli po tej dacie dana osoba nie podlegała obowiązkowi ubezpieczenia społecznego duchownych.

Z powyższych względów Sąd Najwyższy, orzekł jak w sentencji uchwały.

=====